

John Nun Milner

– ett märkligt levnadsöde.

SUNE FRISTRÖM

Milnergatan på Söder, Milnerskolan intill Centralsjukhuset, Milnerhuset på Östra Storgatan 43, Milners gravmonument på Gamla kyrkogården vid Skottenborg. Alla namnen minner om denne märkliga engelsman, som med sina insatser under blott en tioårsperiod i mitten av 1800-talet, påverkat Kristianstad som ytterst få. Det är en mycket gåtfull person, svår att fånga och med en benägenhet att ofta undanhålla personliga fakta för eftervärlden.

Vem var John Nun Milner?

Att få ett uttömmande svar på denna fråga, har visat sig synnerligen besvärligt. Det är inte svårt att finna akter om hans affärskontrakt i Christianstad. Men att verkligen närma sig människan John Nun Milner är svårare. Det är få personliga uppgifter som efterlämnats och en del är dessutom motsägande. Släktforskarnas normala källor, kyrkböckerna med husförhörslängder och mantalslängder, fungerar inte i detta fall, då J N Milner inte tillhörde den svenska statskyrkan. Som brittisk undersåte behövde han dessutom inte uppehållstillstånd i riket efter en lagändring år 1860, så det har inte varit helt lätt att få reda på var han tidvis uppehöll sig.

John Nun Milner föddes den 20 mars 1820 i Manchester. (Det finns felaktiga uppgifter om såväl födelseåret som födelsedagen i diverse register, såväl 1819, 1821, 1822 som 1824 är inte korrekta, trots att J N Milner själv undertecknat några av dessa inkorrekta dokument. Likaså uppges han vara född den 18 mars i några dokument). Han är inte heller född i London som vissa svenska källor uppger.

Det finns en uppgift om att hans mor hette Maria, men den har inte kunnat verifieras. Modern blev mycket gammal, sannolikt över 90 år och levde enligt John Nun Milners dödsannons fortfarande då John Nun Milner dog år 1890. Förnamnet på fadern har ännu inte rapporterats från de engelska registren, trots upprepade påstötningar.

John Nun Milner tycks ha fått en god uppfostran i England och det är inte uteslutet att familjen varit relativt välbärgad. I ett intyg från grosshandlare Joseph Barnes, från J N Milners födelsestad Manchester, talas om att ”familjens värdighet och anseende hittills varit så vida öfver allt klander, att hvad än

må hända honom (J N Milner) uti hans affairer, han skall finna mig beredd att framträda till hans hielp”.

Det har heller inte kunnat bekräftas vid vilka skolor han fått sin grundutbildning, men sannolikt var de belägna i Manchester. Han har själv uppgivit att han vid 16 års ålder började på ett Handels Contoir i Manchester och året efter var anställd på ett motsvarande i London.

Åren 1838 och 1839 drev han, enligt sina egna uppgifter till svenska myndigheter, för egen räkning en sidenfabrik i London. Han var då i 18–19-årsåldern.

Det har av tidigare Milnerforskare tagits för givet att J N Milner kom till Sverige i samband med de första järnvägsbyggena. Med förvåning konstaterar vi nu, att han besökt Sverige långt tidigare, cirka 15 år innan järnvägsbyggandet startade i Sverige och att han då sysslade med helt andra ting.

Stockholmsvistelsen perioden 1840–1846

Milner var bara 20 år gammal, då han den 19 september 1840 kom till Göteborg med båt från Hull. I passet titulerade han sig grosshandlare (wholesale dealer; det är inte osannolikt, att han innehade en agentur, måhända inom siden- eller porslinsbranschen). Medföljande var mamsell (fröken) Isabella Stephenson, blott 17 år gammal och brorsdotter till den berömde engelske lokkonstruktören George Stephenson (1781–1848).

Paret fortsatte omedelbart till Stockholm. I Stockholm inkvarteras de hos grosshandlande Eric Ehrenström på Götgatan nr 11 på Söder (kvarteret Urvädersklippan Större 11). Grosshandlare Ehrenström var gift med Isabella Stephensons äldre syster Elizabeth, född 14 juli 1808. John Nun Milner har i efterlämnade papper uppgett att han genast började arbeta hos Ehrenström.

Grosshandlare Eric Ehrenström var ursprungligen från England, född i oktober 1789. Denna familj Ehrenström tillhör inte den adliga svenska ätten nr 1242 med samma namn.

Ehrenström tycks ha ägt flera fastigheter i Stockholm vid denna tid och hemmet var sannolikt just då välbärgat.

På adressen Götgatan 11 finns under senare delen av år 1840 och under år 1841 John Nun Milner registrerad som sidenhandlare, vilket överensstämmer med hans tidigare förflutna i London.

John Nun Milner flyttar den 2 juli 1841 till nummer 40 Nya Quartersgatan å Ladugårdslandet och den 4 oktober 1842 till Bryggaregränd vid Norrlandsgatan strax intill Humlegården i Stockholm.

Det är av intresse att följa släktingen Ehrenströms öde. Han flyttar från Söders höjder ungefär samtidigt som John Nun Milner och är år 1841 skriven på

Ladugårdslandet Nedre. År 1842 finns han registrerad på Ladugårdslandet Öfre. Grosshandlare Eric Ehrenström dog den 28 december 1841, 52 år gammal.

För år 1843 finns antecknat ”Ehrenströms konkursmassa”. Bouppteckningen anger två arvingar, dels änkan Elizabeth Stephenson Ehrenström, dels Eric Ehrenströms halvsyster jungfru Sophia Christina Ehrenström, född den 11 december 1811. Paret Ehrenström hade inga barn.

Onekligen tycks paret Ehrenström och släktingen John Nun Milner flyttat ungefär samtidigt till samma bostadsområde vid Humlegården. Kännare av Stockholm vid denna tid beskriver området som en osund kåkbebyggelse med små stenhus och trähus med mansardtak. Däremellan fanns tobaksland. En stor del av befolkningen på Ladugårdslandet, det som sedermera blev det fashionabla östermalm, levde enligt samma källor i misär. Stockholm hade år 1850 93 000 invånare.

Det har ännu inte gått att få klarhet vilka affärer grosshandlare Ehrenström och sidenhandlare John Nun Milner haft gemensamt, men den Ehrenströmska konkursen 1843 tycks ha påverkat Milners ekonomi. Under år 1843 och 1844 drar John Nun Milner plötsligt på sig omfattande skulder.

Giftermål och barnafödelse

John Nun Milner och Isabella Stephenson gifte sig år 1841 i Stockholm, sannolikt inom den anglikanska reformerta kyrkan i Stockholm. Den startade enligt uppgift år 1840. Bekräftelse på giftermålet har inte gått att få, då de regelbundna klerikala anteckningarna i den engelska kyrkan i Stockholm började föras först på 1860-talet. John Nun Milner har dock enligt kyrkans bevarade arkiv egenhändigt antecknat sig som bidragsgivare till den nybildade anglikanska kyrkförsamlingen år 1845 med 20 Riksdaler (ett vid den tiden betydande belopp).

Parets son, John George, föddes den 10 november 1841 och finns sedermera registrerad på fastigheten vid Bryggaregränd i kvarteret Träskbacken 1.

Det är den gård, som John Nun Milner verkar ha köpt år 1842 i det ganska nybildade kvarteret Träskbacken. (vid Norrlandsgatan nära Humlegården). Köpehandlingarna har inte gått att finna, men väl skuldförbindelser. Av taxeringsvärdet att döma verkar byggnaden ha varit i gott skick. Bland tidigare och senare ägare kan nämnas J Lewin och krigsrådet E Dahlqvist.

Försökte bli svensk medborgare

John Nun Milner ansökte i december 1842 om svensk medborgarerätt. Hans underdåniga ansökan till Konungen kompletteras med särskilda intyg från flera betydande personer. Sålunda biläggs intyg utfärdat av den vida berömde

järnvägsbyggaren George Stephenson, Newcastle-upon-Tyne, nämnde grosshandlare Joseph Barnes, Manchester, engelske vicekonsuln i Stockholm grosshandlaren Ninian Paton med flera. Det hjälpte inte med att det intygades, att J N Milner gjort sig känd i Stockholm för ”soliditet och redbarhet i affairer samt ett i alla avseenden hedrande uppförande”.

Öfverståthållarämbetet avstyrkte svenskt medborgarskap, men tyckte att Milner istället skulle få tillståndet ”att i riket vistas för att kunna utöfva näringsverksamhet”. Ärendet behandlades i Civildepartementets konseljakt den 29 april 1843 och John Nun Milner blev, säkert till egen stor besvikelse, inte svensk medborgare. Resten av livet poängterar han ofta att han var engelsk undersåte eller från Storbritannien. Måhända är denna händelse anledningen till att det sedan är så få personliga anteckningar som bevarats om John Nun Milner.

Den 6 maj 1843 erhöll John Nun Milner Kunglig Majestäts nådiga tillstånd att tills vidare vistas i landet enligt polisregistret hos Öfverståthållarämbetet i Stockholm.

Hustrun Isabella finns inte med i mantals- och skattskrivningsuppgifterna för 1844, men familjen finns för ovanlighetens skull registrerad i husförhörlängderna för huset vid Humlegården. Något märkligt är också att John Nun Milner den 10 november 1844 uppger att han är född den 25 maj 1821 och beseglar detta med sin namnteckning.

Grosshandlare John Nun Milner, 24 år.

Ungdomsporträttet

Det är vid denna tid vidstående ungdomsporträtt av ”dandyn” John Nun Milner målas av den då kände porträttmålaren Alexis Wetterbergh (1816–1872) från Stockholm. Wetterbergh åstadkom under en kort glansperiod på 1840-talet flera betydande verk varav några miniatyrer bevaras på Nationalmuseum. Redan i början av 1850-talet omtalas han som ”alldeles förfallen”. Artisten Wetterbergh beskrivs som ”ett stockholmsoriginal klädd i päls och sommarbyxor hela året om och som uppträdde på stadens källare med en konungs hållning och hade sitt

nöje av att genom ett förnämt sätt att vara, söka imponera på borgerskapet”.

Wetterberghs ungdomsporträttet av John Nun Milner är intressant. Det bleka smala ansiktet har fina drag och är inramat av ett välfriserat hår samt den ynglingens stolthet och mannens prydnad, som kallas skepparkrans. Dräkten är synbarligen av bästa engelska kvalitet och modernaste snitt, den snobbiga halsduken ger intryck av artisteri. Den unge John Nun Milner var uppenbarligen mån om sin personliga stil. Denne ”dandy” sökte 25 juli 1844 om tillstånd att anlägga en porslinsfabrik i Stockholm.

Hastig avresa och konkurs 1846

Enligt skriftliga uppgifter och senare vittnesmål avreser John Nun Milner från Stockholm den 11 september 1845 utan att ange ny adress. Enligt ett särskilt intyg till Rådhusrätten den 21 april 1846 från Öfverståthållarämbetet, registret till passjournalen, har dock inget pass utfärdats för Milner under år 1845. Det kan tyda på att Milner är kvar i Sverige under större delen av år 1845. Någon utresehandling från 1846 har ännu inte hittats trots omfattande efterforskningar. Det är inte osannolikt att John Nun Milner lämnat landet utan pass!

Under senare delen av 1845 lånar Milner pengar från flera personer och af-färerna missköts, vilket resulterar i en ansökan om konkurs den 16 maj 1846. Den 18 maj presenteras en lista med 20 borgenärer för Rådhusrätten i Stockholm och dagen efter utses grosshandlaren Adolf David Lamm och professor George Stephens (1813–1895) som sysloman.

Den sistnämnde är också engelsk undersåte och bosatt i Stockholm mellan 1834 och 1851. Han är språkforskare, filolog och storsamlare av forntida fynd. En del av dessa sänder han till sin son, brukspatronen James Stephens, ägare av bland annat det numera välkända Huseby. Enligt en uppgift i Rådhusrätten har John Nun Milner utsett just George Stephens att bevaka en del av Milners angelägenheter, vilket Stephens själv också bekräftar i ett intyg den 23 april 1846. Såväl Stephens som den man som sköter Milners fastighet, J Schäfer, vitsordar i ett intyg till Rådhusrätten, att Milner lämnat Stockholm den 11 september 1845.

Själva konkursakten är omfattande och i den digra korrespondensen är det värt att notera en anteckning till Rådhusrätten den 30 december 1846 från en av borgenärerna, lantbrukaren Magnus Dahlquist från Wärmdö, som skriver att John Nun Milner är ”från riket afrest”. Milners fastighet vid Humlegården tvångsförsäljs och konkursakten innehåller anteckningar ända fram till år 1850. Under hela den tid konkursen hålls aktuell har Milner synbarligen inte påträffats av Stockholms Rådhusrätt.

Perioden 1846–1853

Det är inte osannolikt att John Nun Milner under denna tid är i England och studerar till civilingenjör. Han använder denna titel från och med år 1852.

Isabella Stephenson Milner fick år 1848 ett inte obetydligt arv på 500 pund efter sin berömda farbror, George Stephenson. Man kan spekulera i att arvet finansierade civilingenjörstudier. (Samma källor anger att Isabella Milner dog 1861).

Enligt engelska forskare kunde man nyttja civilingenjörstiteln efter några terminers studier vid universitet eller högskola kombinerat med praktik hos någon väletablerad ingenjörfirma. Det lär vid denna tid ha funnits 17 tänkbara utbildningsanstalter i England och Skottland för J N Milner. Elevjournalerna från flertalet aktuella universitet och högskolor är synnerligen bristfälliga och trots kontakt med samtliga har det ännu inte gått att få fram vilket universitet/högskola som John Nun Milner valt för sin högre utbildning. Det har i detta sammanhang spekulerats i att den nödvändiga praktiken kan Milner ha fått hos hustruns kusin, den berömde järnvägskonstruktören Robert Stephenson, Newcastle-upon-Tyne, son till George Stephenson. Sannolikheten för detta verkar stor.

I de engelska arkiven har påträffats en John Milner of Pembroke Docks, Pembroke. Han var 1847 med om att starta The Institution of Mechanical Engineers, där George Stephenson var ledande. Redan 1848 drog han sig ur och det var samma år som George Stephenson dog och efterlämnade arv till brorsdottern Isabella Stephenson Milner. Det har inte med säkerhet kunnat fastställas, att det är fråga om samma man.

År 1853 är Milner åter i Stockholm, engagerad i ett planerat järnvägsbygge i närheten av Gävle. Två brev till greve A E von Rosen, känd som ”de svenska järnvägarnas fader” har påträffats. De är skrivna i Stockholm (Hotel de la Croix vid Brunkebergstorg, en av de viktigaste sociala mötesplatserna i Stockholm vid denna tid) den 17 september respektive den 4 oktober 1853 och på engelska. J N Milner tycks då ha arbetat för en Mr Lloyd, sannolikt representerande ett bolag med engelskt riskkapital. Det har ännu inte gått att få bekräftelse på om den nytexaminerade civilingenjören J N Milner haft uppdrag i Norge, t ex vid järnvägsbygget 1854 mellan Kristiania (Oslo) och Eidsvoll.

År 1854 är han i Danmark, engagerad i det jylländska järnvägsbygget till Flensburg och Rendsburg. Han skriver ånyo brev till järnvägsbyggaren A E von Rosen, denna gång från Åbenrå den 26 juli 1854. I brevet står att den aktuella järnvägslinjen skulle vara klar till Kongens födelsedag (Fredrik VII,

den 6 oktober). Detta sker alltså strax efter de Slesvig-Holsteinska kriget och kan hänga samman med att Fredrik VII och grevinnan Danner (hans gemål till vänster) skulle företa en rundresa i hertigdömena under 1854. J N Milner är dock över i England under augusti 1854.

Detta sker under en period då engelsmännen skaffar kolonier och satsar stora summor på teknisk utveckling i världen. I England är expansionen inom teknik, industri och affärsliv enorm. London blir världshandelns centrum och guldet flödar till England. Här finns tidens entreprenörsanda. De engelska järnvägsbyggarna är eftertraktade och medverkar vid såväl Sveriges som Norges första järnvägar. Tankar på statliga stambanor i Sverige började växa fram och engelskt riskkapital är tillgängligt.

År 1854 fattar den svenska riksdagen beslut om att den svenska staten skall bygga, äga och driva ett nät av s k stambanor. Det fastslås också att lokala banor kan byggas privat.

Dottern Blanche Isabelle föds den 12 november 1854 enligt hennes egna uppgifter i Stockholm. Uppgiften lämnas till kyrkan i samband med hennes giftermål år 1880. Hon finns inte registrerad i någon känd födelsebok i Stockholm och det är inte helt osannolikt att hon föds i Storbritannien, men finner det bekvämare att ange Stockholm som födelseort.

Perioden 1858–1870

Under hösten 1857 kontaktas John Nun Milner av landshövding George Gabriel Emil von Troil, Christianstad, och Christianstads dåvarande borgmästare G Sjövall, om bibana Hessleholm-Christianstad och kanal Torsebro-Åhus. Södra stambanan hade börjat byggas från Malmö till Lund år 1856, förlängdes till Höör 1858 och nådde det som skulle bli Hessleholm år 1860. De aktuella järnvägsplanerna behandlas i ett särskilt avsnitt som följer senare.

J N Milner engagerades också (1859–60) i gasverksbygge i Christianstad och Helsingborg. Han företräder tillsammans med de engelska ingenjörerna J Smith och W P Gale ett engelskt riskkapitalbolag, enligt brevhuvuden W.H. Smith & Son, 186 Strand W.C. London. Det finns från 1860 efterlämnade beslut från finansdepartementet om befrielse från tull för från England importerat material till gasverken. Mera om gasverksbyggaren Milner finns i ett följande avsnitt.

Samma engelska bolag med J N Milner i spetsen engageras för ett omfattande kanalbygge, som startar 1 juli 1859 och tidvis sysselsätter 200 man. Avsikten är att med kanal förbinda Christianstad med Östersjön. Invallningen av Nosabyviken av Hammarsjön är första ledet i detta projekt, varom mera kan läsas i ett följande avsnitt.

John Nun Milner blir således under några år helt engagerad i Christianstadstrakten. Det engelska bolaget under Milners ledning bygger kring 1860 såväl Christianstads gasverk som vall vid Nosabyviken.

Under 1860 revideras kanalsträckningen på grund av noggrannare bottenundersökningar, vilket föranleder stridigheter med markägare och Kungl Maj:ts beslut 1861 om förlängning av anläggningstiden med sex år. Vallén vid Nosabyviken rasar 1860 men blir klar 1861 till en kostnad av 300 000 riksdaler.

John Nun Milner drabbas vid denna tid av flera tragiska dödsfall inom familjen. Hustrun Isabella Milner, född Stephenson, avlider enligt uppgift år 1861 och begravs på ön Guernsey, som är en av de normandiska öarna och ett populärt rekreativställe. Familjen tycks vid denna tid haft det ekonomiskt bra och det kan tänkas att hon besöker ön för rekreation. Dottern Blanche är då 6–7 år gammal, sonen John George är 20 år gammal.

År 1862 gifter John Nun Milner sig med Annie Elizabeth Martin, född den 16 oktober 1826. Enligt uppgift är hon storsyster till sonhustrun Mary Martin. Det finns en uppgift att deras far hette Joseph Martin, Annville, Lebanon. Orten ligger ca 25 mil sydväst om New York, i Pennsylvania, U S A. Denna uppgift är fel. Även om namnen överensstämmer skiljer storleksordningen 25 år mellan respektive innehavares födelseår. Det är mera sannolikt att de båda

Annie Milner, hustru nr 2 (W. v. Bergers Fotografi-Atelier, Christianstad. Regionmuseet)

systrarna är från England. I flera efterlämnade officiella papper anges London och orten Berry som deras respektive födelseort. Detta behöver dock inte heller vara sant. I svenska register från denna tid anges oftast just London som födelseort för engelsmän. (John Nun Milners födelseort anges till London i åtminstone ett dussin officiella papper). Det mest kända Berry ligger för övrigt söder om Orléans i Frankrike.

Till glädjeämnen detta år bör också räknas att den 1 augusti 1862 utnämns den engelske civilingenjören John Nun Milner till riddare av Kungliga Vasaorden. Det måste ha varit en stor personlig triumf för John Nun Milner att bli officiellt ac-

cepterad och hedrad på detta sätt, speciellt om man betänker att han jagats av polisen bara 16 år tidigare i samband med sin Stockholmskonkurs.

År 1864, den 15 februari, avlider hustru nr två, Annie Elizabeth, endast 38 år gammal. Hon begravs den 18 februari på kyrkogården vid Skottenborg i Christianstad.

Sonen John George Milner som också utbildat sig till ingenjör och bosatt sig i Christianstad för att hjälpa sin far, avlider den 22 december 1869 av tuberkolos, bara 28 år gammal. Han efterlämnar hustrun Mary och dottern Francis Mary, tre år gammal.

Några månader tidigare, den 26 augusti 1869, har hans son, alltså John Nun Milners barnbarn, John Nun Martin Milner, dött 9 månader gammal.

Hustru nr 2, Annie Elizabeth, sonen John George och sonsonen John Nun Martin vilar i den Milnerska familjegraven vid Skottenborg i Christianstad.

Den Milnerska gravvården består av en bruten pelare med krans som vilar på fyra stenblock och åskådligt skildrar livets bräcklighet. Ett bibelcitat på engelska "Var därför beredd, för du vet inte vare sig dagen eller stunden" förstärker det kristna inslaget.

Till missräkningarna vid denna tid får räknas att Christianstadsborna inte är nöjda med kanalkontraktet och anför besvär hos Civildepartementet den 3 mars 1863.

Den 12 mars 1863 skriver Milner brev avsänt från Christianstad till den kände författaren dr Sturzen-Becker. I det temperamentsfulla brevet förekommer svenska uttryck och det förefaller som John Nun Milner vid denna tid kan såväl tala som skriva svenska, även om brevet är avfattat på engelska.

Den 15 april 1863 köper J N Milner en gård vid Hammarslund. Det gäller 1/32 mantal av det berustade säteriet Hammar nummer 7 (nuvarande Ham-

Denna byggnad i Hammarslund ägde J N Milner på 1860-talet. (Foto Sune Friström)

*Elisabeth Milner, hustru nr 3, 1819-1903.
(Louise Lefrén Fotografi-Atelier, Stockholm. Regionmuseet)*

marsslunds ridhus). Köpet bifalles av Carl XV den 26 juni 1863. Han köper till ytterligare mark 1866 (9/128 mantal, bifallet av kungen den 20 mars 1866). Sonen John George Milner ansöker den 17 mars 1868 om att få besitta fast egendom i riket. Här gäller det Hammar 7:5, beläget intill faderns gård.

John Nun Milner gifter sig den 4 augusti år 1864 med Elisabeth von Hennigs, Hammar, dotter till majoren Gustaf von Hennigs vid Wendes Artilleriregemente. Hustru nummer tre, Elisabeth von Hennigs, föddes den 18 december 1819 i Christianstad och dog den 18 juni 1903 i Stockholm. Hon får äktenskapsintyg den 12 maj 1864 och flyttar ut från Garnisonsförsamlingen i Christianstad den 16 oktober 1865 till ”obekant ort”.

Christianstad i slutet av 1850-talet

När John Nun Milner kommer till Christianstad i slutet av 1850-talet kommer han till en stad i stark förändring.

Fästningsvallarna har börjat rivas 1848 och arbetet med dagens Boulevarder har kommit ungefär halvvägs. Ny bebyggelse har börjat komma i stadens sydvästra del för att ersätta det som förlorats vid den stora stadsbranden i juni 1847.

Milner kommer till en stad, som ständigt hade ont om pengar och ständigt låg i träta med Kunglig Majestät om olika ersättningar för fästningsrivningen. Och de röstberättigade i staden Christianstad har dessutom svårt komma överens inbördes.

För år 1856 rapporteras att seglingsförhållandena förbättrats och att något större skepp har kunnat ta sig från hamnen i Åhus via Graftenkanalen till staden. En svår koleraepidemi utbryter i Christianstad år 1857. Av 1 112 insjuknade dör 595, en tiondel av stadens totala befolkning.

Christianstad är också en stad med stränga umgängesregler. Hovrättsjuristerna, de högre officerarna, slottsherrarna och den gyllene delen av borgerska-

pet umgås flitigt vid stora baler och musiksoiréer. Herrarna träffas på Stora Sällskapet.

Kaptenen Otto Johan Ringheim, som ofta är gäst hos Milners, har i sin dagbok antecknat att ”Värden och värdinnan – ”den rika engelskan” – gävo ofta soiréer för ”stadens noblesse”, där det serverades de finaste läckerheter och champagnen flödade. Våningen, smyckad med de dyrbaraste samlingar, hade en Venus i marmor, som var särdeles dyrbar och nyss kommit hit från London”.

Hur och var bodde Milner i Christianstad?

I Christianstad bor familjen ståndsmässigt. Varken John Nun Milner eller sonen John George är dock kyrkobokförda på någon adress i Christianstad. Deras tjänstefolk finns däremot registrerade. Detta hänger samman med att de, som sagts, var engelska medborgare och inte tillhörde den svenska statskyrkan. I husförhørs- och mantalslängderna förekommer således enbart tjänstefolket.

Inne i staden är Milnernamnet förknippat med hus nummer 110 (Östra Storgatan 43, ”Milnerhuset”) och hus nr 41 (Västra Storgatan/ Nya Boulevarden, omedelbart söder om Rådhuset). Dessutom finns Milnernamnet vid denna tid registrerat på Hammar no 7, Hammarslund.

John Nun Milners lägenhet på Ö. Storgatan. (Foto Sune Friström)

Milnerhuset på Östra Storgatan ägdes av konditor C W Holm, som lät iordningställa en praktlägenhet på andra våningen åt familjen Milner. Lägenheten är sedan några år pietetsfullt restaurerad av Byggnads AB Bröderna Persson, Kristianstad.

Hus nr 41 vid Stora Torgs sydvästra hörn (Västra Storgatan/ Nya Boulevarden, som då fortfarande var kanal) ägdes av översten och greven Alaric Wachtmeister af Johannishus. Han var 1860 chef för Kunglig Wendes Artilleriregemente, blev 1866 generalmajor och bodde själv i fastigheten liksom hovrättsrådet Christian Hagerman, häradshövdingen Carl Hallberg, lektorn C F von Sydow m fl. Det var ståndsmässigt att bo i detta tvåvåningshus!

I husförhörlängderna för år 1861–65 finns en piga registrerad på Milnerhuset med anteckningen ”i tjänst hos ing Milner”. Under motsvarande tid finns på hus nr 41, söder om rådhuset, inga anteckningar om att tjänstefolk är bundet till Milner. I huset finns då registrerat inte mindre än 24 personer med yrken som piga, kammarjungfru, kammarpiga och hushållerska. Några av dessa är svåra att knyta till bestämda hushåll. Man kan inte utesluta att någon av dem varit anställda av fader eller son Milner.

I 1865 års mantalslängd finns antecknat civilingenjör John Milner, född 1847 och hans piga Ingrid Persson, född 1829 och hennes barn Theodor född 1854 och Emma född 1850. Detta måste avse sonen John George Milner som oriktigt fått titeln civilingenjör istället för ingenjör. Hans riktiga födelseår är 1841 och det ser ut i originalhandlingarna som sista siffran felaktigt ändrats från 1 till 7. På hus nr 110 står antecknat ingenjör J N Milner och pigan Ingrid Svensson.

För år 1866 finns en piga registrerad hos civilingenjör John Milner på hus nr 41 (omedelbart söder om rådhuset). Två pigor är registrerade på hus nr 110 (Milnerhuset på Östra Storgatan) ”hos ing J N Milner”.

Under samma år har C J F Ljunggren strukits som ”ägare/ombud” i mantalslängden för Hammar no 7 och ersatts med John Milner (48 år) jämte piga.

I 1867 års mantalslängd finns inte Milners namn knutet till hus nr 41 men väl till hus nr 110. Ingenjör J N Milners hustru, född 1819 står bokförd samman med pigan Ingrid född 1840. Detta måste avse hustru nr tre, Elisabeth född von Hennigs år 1826. John Nun Milner finns inte registrerad personligen, men en anteckning i marginalen anger att han är engelsk undersåte. I hushållet finns registrerat två kvinnor, inget barn (dottern Isabelle, 13 år gammal, borde funnits med) och som vanligt ingen John Nun Milner.

Under år 1868 är det samma registrering av en piga hos ing J Milner på hus nr 110 (Milnerhuset) och en piga på Hammar no 7.

I registreringen för år 1869 är såväl piga som ing Milner strukna på hus nr 41 (söder Rådhuset), men finns kvar på Hammar no 7 (”Egare ing Milner”, boende anställd piga. Både sonen och sonsonen dog under hösten 1869). I hus nr 110, Milnerhuset, är en piga registrerad under perioden 1865–70.

I registreringen för 1872 av Hammar no 7 (13/256 mantal) är Milners namn överstruket och ersatt med nytt ägarnamn, Ola Persson.

Enligt obekräftade uppgifter lämnar John Nun Milner Christianstad under 1869, strax efter det han överlätit kanalprojektet på ingenjörsfirman Sutcliffe och Seed, men utflyttningen till Köpenhamn finns inte registrerad förrän 1870. Han besöker dock staden flera gånger under 1871 och 1872. Han skriver

som ”disponent af det härstädes anlagda gasverket” ett arrendekontrakt till stadsfullmäktige i Christianstad den 12 september 1872 och det skrev han egenhändigt på svenska i staden Christianstad. Det behandlades vid fullmäktigemöte och vållade debatt, innan det slutligen drevs genom.

Vad uträttade John Nun Milner i Christianstad?

För oss Kristianstadsbor är det främst inom tre områden, järnvägs-, kanal- och gasverksbyggen, som denne civilingenjör och hans engelska bolag har utfört insatser av stor betydelse för stadens framtida utveckling.

Järnvägsbyggaren

Det var i första hand järnvägsbygge som lockade John Nun Milner till det andra Sverigebesöket. Den ståndsmässigt medvetne engelske civilingenjören J N Milner reste ut till det, vid denna tid, mycket fattiga Sverige.

Han blev engagerad i Sveriges första järnvägsbygge Köping-Hult, som öppnades för trafik år 1856. Hult var en oansenlig lastplats vid Vänerens strand. Samtidigt anslöts linjen Nora-Ervala. Hittills har inte kunnat bekräftats att J N Milner deltog i det sistnämnda järnvägsbygget.

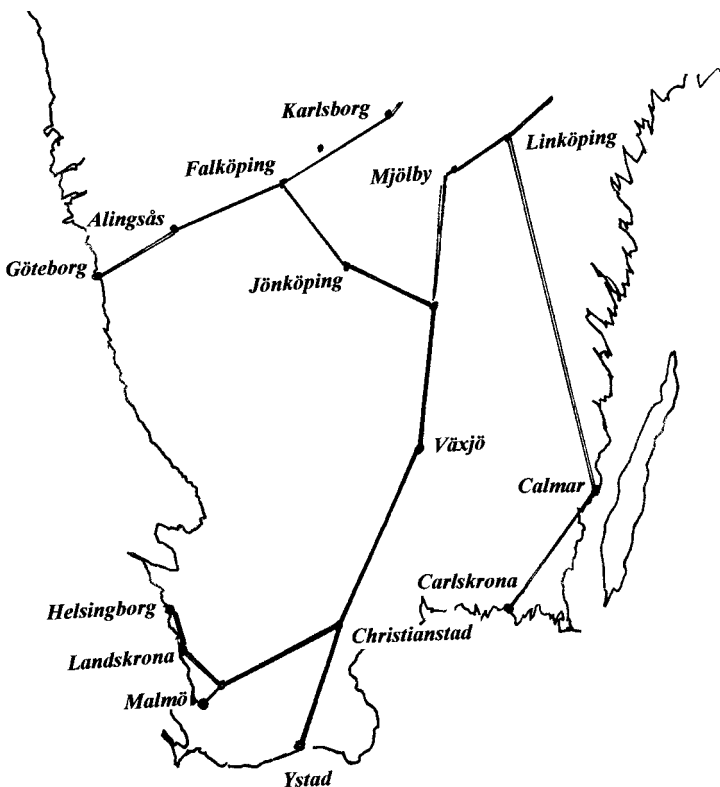
I föregångslandet England hade bandelen mellan Liverpool och Manchester öppnats för trafik redan 1830. På privat initiativ och utan statlig medverkan byggde engelsmännen successivt upp ett heltäckande järnvägsnät. Det fattiga Sverige avvaktade och först år 1845 tog ”den svenska järnvägens fader”, greve Adolf Eugén von Rosen initiativ till ett svenskt järnvägsbygge. Han hade under början av 1840-talet studerat järnvägsbygge i Storbritannien och fick 1845 statens tillstånd att privat, främst med brittiskt kapital, bygga de järnvägar som skulle förbinda de viktigaste städerna med varandra.

Villiga engelska kapitalplacerare skulle sörja för ett vältäckande järnvägsnät i Sverige utan kostnad för svenska staten och von Rosens planer blev genom hans propagandaresor i Sverige och Storbritannien väl kända bland såväl kapitalplacerare som järnvägsbyggare i många länder.

Stambanorna Christianstad förbi

En av huvudbanorna skulle följa den gamla postlinjen från Stockholm till Ystad över bland annat Christianstad. Den 27 november 1847 lämnade Kungliga Majestät oktroj (myndighetstillstånd att bedriva rörelse) till von Rosen för stambaneutbyggnaden.

Vidstående karta visar Christianstads strategiska läge i det då föreslagna stambanenätet. En akut penningkris i England ointetgjorde emellertid planerna. Von Rosen lyckades endast uppbringa kapital för en del av Köping-

Kristianstad vid stambanan! Greve von Rosens järnvägsplan 1847.

Hult järnväg, som skulle via Örebro förbinda Mälaren med Hjälmaren och Vänern. Kuststäder hade viktats högt vid val av linjer och man månade om att kuststädernas omland skulle stärkas.

Kunglig Majestät uppdrog istället år 1852 åt major Carl Akrell (sedermera telegrafverkets organisatör) att efter samråd med von Rosen göra ett nytt förslag. Detta kom att grundas på en annan princip med förebild i Nordamerika, där mycket bördig mark hade kunnat nyexploateras tack vare att de nya järnvägslinjerna dragits genom obygd.

År 1854 beslöt riksdagen att "alla järnvägsstamlinjer i riket skall anläggas genom statens omedelbara försorg och på dess bekostnad". Lokala bibanor kunde byggas i privat regi och med tiden kom det att byggas ungefär dubbelt så mycket järnväg i enskild som i statlig regi.

De skisserade stambanorna gav upphov till en livlig järnvägsdebatt, inte bara i riksdag och regering utan även ute i landet. Avsiktligt drog man nya

sträckningar utanför flera etablerade städer för att kunna bryta ny jordbruksmark och gynna tidigare obygd.

Efter stark påverkan från landshövdingen i Malmö, S G von Troil, avgjordes den slutliga sträckningen av södra stambanan. Malmö med dess närhet till Köpenhamn skulle vara utgångspunkten.

Residensstäder som Växjö och Christianstad förbigicks. Nya samhällen som Eslöv och Hesselholm växte upp som knutpunkter längs den nya sträckningen och länsstaden Christianstad distanserades från det nya transportmedlet. Stambanan från Malmö nådde Höör 1858 och Hesselholm 1860. Längre norrut blev Nässjö, Falköping, Katrineholm och Laxå knutpunkter med stor växtkraft. Det var flera engelsmän bland dem som ledde arbetet med den nya järnvägen och de första loken och vagnarna importerades från Storbritannien.

Det kan vara värt att notera att just vid beslutstillfället härjade en svår koleraepidemi i Christianstadstrakten. Besluten om stambanans slutliga sträckning skedde därför utan att staden Christianstad mera kraftfullt kunde bevakas sina intressen.

Det lär ha varit riksdagsmannen Petter Jönsson i Träslända vid Nässjö, god vän till kungen, som avgjorde frågan. Vid 1857 års riksdag, då anslagen avgjordes, fällde han repliken: ”Ska vi bygga järnväg, så skall den gå förbi Träslända, för där bor jag”.

Diskussion om en förbindelse från en upprustad hamn i Ängelholm via järnväg till Helsingborg-Klippan och till Christianstad/Åhus diskuterades redan 1847. Man skulle med en sådan förbindelse slippa Öresundstullen till danska staten. Förslaget föll och Öresundstullen försvann 1857. Danskarna hade förresten redan 1847 öppnat linjen Köpenhamn – Roskilde.

År 1857 upprättade de tre engelska ingenjörerna John Nun Milner, William P Gale och James Smith ett förslag till bibana mellan Hesselholm och Christianstad. De hade, såsom företrädare för ett engelskt bolag som var villigt bekosta bibanan, kontakt med länets hövding, Emil von Troil (kusin till Malmöhövdingen) och några ledande Christianstadsbor. Finansieringsfrågan skulle lösas utan någon större kostnad för det allmänna, mot att det engelska bolaget fick garanti att få 50 års inkomster av trafiken. Erbjudandet förkastades dock av riksdagen år 1859.

Bibanan till residensstaden Christianstad dröjde, trots påtryckningar av landshövdingarna i Christianstad. Det skedde först av Emil von Troil strax före hans död år 1859, sedan av hans efterträdare, Axel Rappe, år 1862. Politiska stridigheter och finansieringsproblem gjorde att riksdagen först år 1863 beviljade statligt lån och inte förrän år 1864 kunde järnvägsbygget påbörjas.

Det var då den framstående svenske järnvägsbyggaren major Claes Adolf Adelsköld byggde bibanan, som blev färdig 1865 och invigdes av den svenske och den danske kungen. Den engelska ingenjörstrion under John Nun Milners ledning var vid denna tid bortkopplad från järnvägsbygge i Christianstadstrakten.

Kanalbyggaren

Intresset för kanalbygge är stort i Sverige på 1850-talet då exempelvis Dalslands kanal byggs.

Landshövdingen i Christianstad Emil von Troil tycks redan 1857 ha blivit imponerad av den engelska trions förmåga och idérikedom. Förväntningarna hos Christianstadsborna var otvivelaktigt uppskruvade över vad engelsmännen skulle kunna uträtta. Onekligen förde de med sig en fläkt av den stora världen till landsortsstaden i nordöstra Skåne.

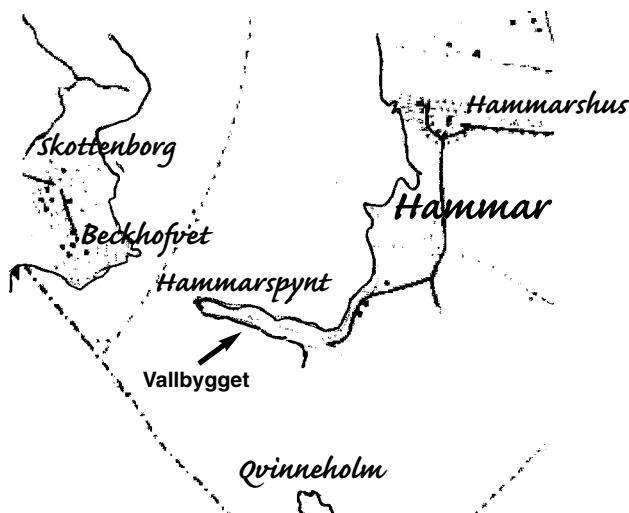
Under flera år hade landshövdingen låtit undersöka möjligheterna att få en tillräckligt djup vattenled från stadens hamn i Åhus till Christianstad. Undersökningar av botten i Helge å vid mitten av 1850-talet, då Långebro byggdes om, hade visat att det var möjligt för ganska ringa kostnader.

Om dessutom hela låglandspartiet från Torsebro till havet blev invallat kunde den tidvis besvärliga vattennivån i Helge å regleras. Byggs en därutöver en kanal genom Hornalandet, från Hammarsjön direkt till Åhus, skulle vattenleden få den önskade kapaciteten och Christianstad leva upp som sjö- och stapelstad. Idén är inte ny, redan Christian 4 närde den och lät bygga Graften vid Härnestad för att säkerställa dåtidens båttrafik.

Milner såg en möjlighet att göra det vattensjuka låglandet kring Christianstad till bördig jordbruksmark. Om Nosabysjön vallades in och vattnet pumpades ut skulle landvinningen bara där bli drygt 1 200 tunnland. Man räknade med ytterligare landvinningar både vid Araslövssjön och vid västra sidan av Hammarsjön. Skördarna från detta nyodlingsområde skulle finansiera hela projektet och bolaget förbehöll sig därför rätten till landvinningarna under 60 år.

Det fanns Christianstadsbor som tvivlade på att engelsmännen skulle kunna genomföra det gigantiska projektet. Det engelska bolagets ersättningsnivå bedömdes för låg, stadens ekonomiska villkor verkade alltför generösa, men engelsmännen ansågs ha större tekniska och ekonomiska resurser än någon annan.

Avtal träffades den 10 augusti 1858 med det engelska bolaget, vars förlagsman var ett större engelskt "hus" i London, och tecknat av John Nun Milner, James Smith och William Gale. Kunglig Majestät godkände planen och arbetet igångsattes den 1 juli 1859. Man la upp en vall om 5 200 fots längd och 25 fots bredd, som vallade in den vik av Hammarsjön, som kallades Nosabysjön (bland annat

Generalstabskartan 1860, när vallbygget pågår.

nuvarande Österäng). Arbetsstyrkan var cirka 200 man från trakten och man startade från Hammarlundshället, d v s Ekenabben, i riktning mot Udden.

För fyllningen av vallen användes decauvillejärnväg med tippvagnar och tippmassorna togs direkt från Ekenabben och Udden (hålén finns kvar). Arbetet gick långsammare och visade sig vara betydligt svårare än beräknat och kostnaderna ökade väsentligt.

Engelsmännens svårigheter var av flera slag. Sjöbottnens beskaffenhet var sämre än väntat och flera ras inträffade. Vid Hammarspynt (ungefär där dagens pumpverk är byggt) inträffade en dödsolycka och en man blev dessutom livsfarligt skadad. Det uppstod också konflikter mellan engelsmännen och arbetarna och en slutade med att ingenjören James Smith, hans närmaste medarbetare och ditkallad ordningsmakt tvingades fly med båt in till staden.

Avtalet justerades den 21 augusti 1861 och 3 mars 1863 med anledning av de uppkomna problemen.

Generalstabskartan över Christianstad i skala 1:100 000 uppmättes under hösten 1860 och publicerades 1862. På denna karta visas det pågående vallbygget, som här är redovisat med start från öster, från Ekenabben. Vid den tidpunkt då kartan ritades 1860 hade vallen hunnit ungefär halvvägs i riktning mot Udden. På Uddensidan finns inte redovisat några byggnadsåtgärder. Kartan visar också gränsen mellan staden Christianstad och Nosaby socken. Den gick ungefär mitt i Nosabysjön. Anmärkningsvärt är att de på kartan redovisade vallarbetena ligger helt inom Nosaby socken.

Vallen blev klar 1861 och kostade 300 000 riksdaler (det sägs motsvara ungefär 14 miljoner kronor i dagens penningvärde). Det var väsentligt mer än beräkningarna och betydligt mer än de utländska investerarna tänkt och detta påverkade givetvis viljan till fortsatta investeringar.

Ny kanalsträckning

Engelsmännen lade fram ett förslag med en delvis ny sträckning av kanalen vid en allmän rådstuga den 28 december 1860 i Christianstad.

Slutligen enades intressenterna om följande sträckning: Kanalen skulle framdragas invid land eller över land hela sträckan. Från Torsebro skulle den följa Helge ås östra strand till Araslövssjön, gå över en vik av denna, skära genom yttersta delen av Lingenäset, fortsätta över nästa vik till Näsbylandet, vars yttersta udde den skulle avskära, och sedan så vitt möjligt följa land förbi staden. Tivoliområdet skulle skonas.

Söder om Långebro skulle en hamnbassäng grävas ut. Från denna skulle kanalen grävas igenom Beckhovsområdet till Udden, fortsätta genom denna och följa invallningsbanken till Ekenabben, som likaledes skulle genomskäras, gå över viken till nästa landtunga samt vidare sträckas över Vibyrinkabyviken till Rinkabylandet. Därifrån skulle kanalen gå rakt på Åhus hamn.

Stadens hamn i Åhus slammade ständigt igen. Stadens förhandlare försökte genom sin drätseldirektion få engelsmännen att bygga en helt ny hamn norr om den nuvarande. Men då det skulle ske utan någon ekonomisk ersättning, vägrade engelsmännen.

Allt såg till en början lovande ut, men av hela det gigantiska projektet genomfördes endast invallningen och torrläggningen av Nosabysjön.

Det engelska bolagets tillgångar var inte så outtömliga, som det ville synas. Under etappen efter vallbygget, dvs torrläggningen av Nosabysjön, kom företaget på obestånd. Smith och Gale drog sig ur och Milner ensam kunde inte fullfölja planerna, trots att han satsade även egna pengar. Arbetet gick av ekonomiska skäl på sparlåga under några år.

Strandägarna omkring Nosaby-Hammarsjön slöt flera kontrakt med Milner om torrläggning av Nosabysjön. Den storartade kanalplanen övergavs således och Milner skulle som kompensation istället få full äganderätt till en del av den torrlagda marken.

Stora diken anlades i den grunda Nosabysjön för att leda vattnet till en lågpunkt nära den nya vallens mitt, där man inrättade en pumpstation. Maskineriet som man använde beskrivs som synnerligen klumpigt, icke minst gällde detta skovlarna vid pumpverket.

Arbetet beskrivs i dåtida handlingar ha drivits skäligen lamt och i februari 1867 inträffade ett vattenflöde, som på några ställen bröt genom vallen och skadade de omgivande vallarna. Hela det torrlagda området sattes då under vatten igen.

Den 30 juni 1867 skrevs ett ultimatum inför möte med Konungens befallningshavande den 20 juli. Det publicerades den 10 juli 1867 i ett Extrablad av Skånska Posten nr 55, och innehöll förslag till fördelning av vunna landmassor på 60 år, preciserat i punkterna A-N. Undertecknat av J N Milner genom O J Torslow, sannolikt hans då utsedda juridiska ombud.

Vid stadsfullmäktiges sammanträde i juli 1867 förkastades Milners förslag med 10 röster för och 10 röster mot, men ordförande biträdde avslagsyrkandet, varför Milners förslag således förkastades.

John Nun Milner var bitter och i ett längre inlägg i Kristianstadsbladet den 10 augusti 1867 beklagar han sig över den behandling han och hans projekt fått av Christianstadsborna.

Enligt det ursprungliga avtalet skulle kanalbygget vara färdigt inom en femårsperiod, men tidpunkten justerades senare till den 29 augusti 1869. Om arbetet inte var avslutat vid denna tidpunkt skulle bolaget inte bara förlora nerlagt arbete utan även material, maskiner och äganderätten till torrlagd mark.

Det kan tyckas märkligt att staden Christianstads drätselkammare med stöd av strandägare vid jultid 1867, alltså innan avtalsperioden är slut, stämmer Milner inför domstol. Man anser att det inte finns någon möjlighet för Milner att klara arbetet inom tidsgränsen och vill därför omedelbart ta över bolagets alla tillgångar. Milner stäms inför domstolen den 27 januari 1868, men kan inte närvara utan får böta två riksdaler och får vite att närvara vid nästa sammanträde med domstolen den 10 februari 1868. Milner är då närvarande liksom den 17 februari, då han presenterar ett nytt reviderat förslag till lösning. Målet tas upp den 30 mars 1868 med Milner närvarande. Stadsfullmäktige har då antagit det reviderade förslaget. Dom i målet meddelades den 6 april 1868 och stämningen ogillades.

Råbelöfskanalen

Till Nosabysjön rann en å från den högre belägna Råbelöfssjön. En av de första åtgärder, som krävdes, var att avleda detta vatten via en ny kanal. Det är den invallade kanal, som passerar Kanalbrinken och går förbi Sommarro och Domus på sin väg till Helge å. Arbetet skulle inte göras av Milner och hans bolag utan de berörda strandägarna ville att arbetet skulle utföras av ett bolag från byarna Nosaby, Åraslöv och Hammar.

I inlägget i Kristianstadsbladet den 10 augusti 1867 har Milner skrivit: ”Detta arbete (grävandet av kanalen) sker i ett bolag av bönder, utan professionell övervakning av sakkunniga personer – hela staden hotades av översvämning och förstörande just under skördetid. Densamma blev av mig genom stora ansträngningar natt och dag fördämd. Men i stället för tack eller ersättning, blev jag stämd såsom brottsling för att jag utdelat några glas brännvin åt mina arbetare för att uppehålla dem under deras mödosamma arbete.”

Staden visade sin tacksamhet mot sin räddare genom att Milner fick böta 10 riksdaler. Kanske var det då som Milner på allvar började fundera på att lämna staden och dess i hans tycke otacksamma befolkning.

Nya kontrakt

Våren 1868 skrevs ett nytt kontrakt mellan Milner, strandägarna och staden, där den hårt pressade Milner förbinder sig att torrlägga Nosabysjön till den 1 december 1869 och anlägga allmän farväg över banken emellan Hammarspynt och Beckhovet.

Utpumpningen skedde till att börja med av pumpar som drevs av väderkvarnar. Då kapaciteten var för låg ersattes väderkvarnarna av ångdrivna pumpar. År 1876 togs en effektiv 75 hk ångmaskin i bruk (ångmaskinen finns sedan 1941 bevarad på Tekniska Museet i Stockholm).

Milner lyckades läns-pumpa Nosabysjön helt 1868, men vattnet steg igen och enligt tidningsnotiserna skulle det ta en tid av tre månader att åter få torrmark. Det skulle gå åt 20 ton stenkol varje dygn till ångpannan som driver pumparna. Vid detta laget torde Milner vara innerligt trött på hela projektet.

Flera källor anger att John Nun Milner satsade sina egna besparingar för att klara situationen. Det är helt uppenbart att Milner var ekonomiskt hårt pressad och det tycks som om investerarna från England helt har försvunnit. Vid ett besök i England i juni 1869 fick han kontakt med nya intressenter och Milner lyckades under oktober 1869 med hjälp av en från England inkallad ingenjör få fart på utpumpningen.

I november 1869 (slutkontrakt 22 december 1869) lyckades han överlåta sina rättigheter och skyldigheter på ingenjörsfirman Sutcliffe och Seed och tre år senare övertog samma firma hans andel i det utdikade området av Nosabysjön för 1 000 riksdaler. Ingenjörsfirman förlorade enligt uppgift flera tusen kronor varje år. Enda inkomsten var försäljning av grässkörden.

Torrlägningsföretaget slutfördes med nya intressenter, där svensk-amerikanske översten Hans Mattson (född i Önnestad) och danske kaptenen Roosing var tongivande. De förutvarande kolslukande omoderna ångpumparna ersattes av en väderpump.

Ett nytt konsortium av danskar med ”Grossererne Glad och Holm, Overretssagfører Dyrhund samt Premierløjtnant Snack m fl” övertog bolaget 1876 och satte in en ny centrifugalpump och en 10 m lång arkimedesskruv, som pumpade ut vatten när väderpumparna inte fungerade.

Danskarna var kunniga på utpumpning och lyckades få området torrt trots omfattande artesiskt vattenflöde. Den stora arkimedesskruven hade en kapacitet att ”pumpa” 50 000 liter vatten per minut och användes i katastrofläge. Arkimedesskruven har nyligen grävts fram, restaurerats och försetts med skyddstak och upplysningsskyltar genom ideella insatser. Huvudsponsor för detta arbete var bevarandeföreningen Våhusens Vänner.

Tekniskt var det Milnerska förslaget lyckat, men ekonomiskt blev det ett fiasko. Den nyskapade åkerjorden var till en början ofruktbar. Först sedan luftens syre fått inverka på jordens kemiska beståndsdelar några årtionden blev den nyvunna jorden bärande. År 1877 skördades havre på ett par hundra tunnland.

Det viktigaste resultatet var kanske ändå, att Christianstads sumpiga när-område och hela den vattensjuka nejden upplevdes som sundare. Även miljön intill centralorten blev sundare genom att kanalvattnet fick större genomströmning då Råbelöfskanalen byggdes.

Gasverksbyggaren

Världens första gasverk uppfördes i Birmingham år 1802. Det var en engelsman, W Murdock, som kom på idén. Sveriges första gasverk byggdes i Göteborg 1846 och i Stockholm invigdes gasverk 1853. Först 1860 fick Christianstadsborna ett gasverk, även om diskussionerna startat redan 1854. Det första gasverket låg vid Sommarro och det var John Nun Milner som anlade det.

Denne idoge man lyckades, även ekonomiskt, med gasverket i Kristianstad. Den 22 november 1859 slöt han slutgiltigt kontrakt med Kristianstad stad för att anlägga Kristianstads första gasverk.

Stridigheterna bland de röstgäande i Stads- och Garnisonsförsamlingarna och inom Drätselcommissionen hade varit omfattande innan kontraktet slutgiltigt signerades. Borgmästare G. Sjöwall hade lagt fram engelsmannens förslag redan den 14 april 1858, men det upphävdes av Kungl. Majt den 20 augusti 1858.

Förslaget innebar att ”engelsmännen” erbjöd sig att på egen bekostnad anlägga ett gasverk och betala upplysningen av gator och allmänna platser i staden (enligt en plan uppgjord 1854). Stadens motprestation var en ”garanti” på 3 000 Riksdaler banco årligen under en tidsperiod av 50 år. Därefter skulle gasverket tillfalla staden.

Gasverksfrågan diskuterades på åtskilliga sockenstämmor under 1858–59

och den juridiska och moraliska förpliktelsen för staden mot J N Milner & Co var huvudfrågan. John Nun Milner tycks ha tröttnat och var borta från Kristianstad i 6 $\frac{1}{2}$ månader innan han tillsammans med de ”engelska ingenjörerna” återvände till staden i mitten av maj 1859, lagom för att starta invallningsföretaget. Förhandlingarna om gasverket fortsatte under hösten 1859 och resulterade således i ett underskrivet kontrakt den 22 november 1859.

Sannolikt vistades Milner i Helsingborg större delen av denna tid. John Nun Milner (eller Milne, som det står i Allmänna Öresundsposten och flera offentliga handlingar) byggde 1857-59 vid Gasverksgatan i Helsingborg ett gasverk med fyra ugnar med vardera tre retorter samt reningsapparat och en gasklocka som rymde 510 kbm. 100 gaslyktor placerades inom den centrala staden. J N Milner skänkte en ståtlig kandelaber, som sägs stå kvar på Stortorget. Totalkostnaden var 75 000 Rds och den högtidliga invigningen skedde lillejulafton 1859 med J N Milner som en av huvudpersonerna.

Från gasverket i Kristianstad skulle levereras stenkolsgas till stadens gatubelysning. Även enskilda förbrukare skulle kunna bli kopplade till nätet. Enligt kontraktet skulle Milner ha ensamrätt till gasförsäljningen under en tid av 50 år. Staden hade dock rätt att under denna tid lösa in gasverket enligt vissa i kontraktet angivna villkor.

Vid nuvarande Sommarro

Staden anvisade en tomt för gasverket i det så kallade Norra Tivoli. Det är det område som ligger norr om tvärkanalen (Nya Boulevarden) och mellan Östra Boulevarden och Råbelöfskanalen. Platsen förknippar äldre Kristian-

Gasverket vid Sommarro. Tyghuset (nuvarande Regionmuseet) till vänster, kyrktornet med pyramidtak bakom gasklockan.

stadsbor med Gamla brandstationen, Folkököket, Olssons smedja eller kanske till och med sekelskiftets sommarcafé Sommarro. Numera är servicehuset Sommarro beläget där.

Med början 1859 uppfördes här en anläggning för gastillverkning. Här byggdes ångpannehus, ugnshus, reningshus, mätarhus, bodar för kol och koks, kontors- och bostadshus samt två gasklockor. Milner hade lyckosamt fullbordat Helsingborgs gasverk bara några månader tidigare och det är sannolikt att några av specialisterna från detta bygge följde med till Christianstad. I december 1860 blev gasverket färdigt och sedan kunde ungefär 100 gaslyktor tindra i stadens vintermörker.

Räkenskaperna för gasverket fördes av en annan känd Kristianstadsbo, Carl Johan Fulgentius Ljunggren. Med honom hade Milner redan tidigare haft samarbete i samband med invallningsarbetena av Nosabysjön (ungefär nuvarande Österäng). Ljunggren reparerade de redskap och maskiner som användes vid invallningen och startade 1861, måhända på Milners uppmaning, ett gjuteri med verkstad. Kring sekelskiftet hade företaget växt till länets största industri.

Affärskontakterna mellan herrarna bibehölls. Milner flyttade från Kristianstad till Köpenhamn 1869/70. Han var där en kort tid och bosatte sig sedan i Stockholm. Stadens styrande uppdrog åt C J F Ljunggren (d ä) att förhandla med Milner så att staden skulle kunna överta gasverket.

I juni 1872 beslöt stadsfullmäktige att arrendera gasverket under en tid av 38 år (den tid som återstod på det 50-åriga kontraktet). För detta skulle utgå ett årligt arrende av 4.000 Riksdaler Banco, som skulle utbetalas till Milner eller hans arvingar. Enligt kontraktet skulle gasverket vara stadens egendom från och med den 1 oktober 1910.

Med facit i handen vet vi nu, att vid den tidpunkten hade staden byggt ett mycket större och effektivare gasverk på Söder.

Inte minst för sina insatser i Christianstad utnämndes den 1 augusti 1862 den engelske civilingenjören John Nun Milner till riddare av Kungliga Vasorden. De handlingar som belyser anledningen till utnämningen finns inte längre kvar hos Kungl. Maj: ts orden, ordensarkivet, Stockholms slott. Det lyckosamma gasverksbygget har säkert bidragit. Riddaren poserar stolt med sin orden på vidstående bild från 1860-talet.

Perioden 1870–1890

John Nun Milner lämnade Christianstad senast under år 1870. Efter en kort vistelse i Köpenhamn flyttade familjen till Stockholm och bosatte sig på Söders höjder i kvarteret Höga Stigen 6 o 7, med dubbeladressen Trappgränd

6B, Clevegränd 7, Katarina församling. Han är registrerad som inflyttad till fastigheten den 24 september 1875, hustrun Elisabeth den 22 april 1876.

På Stockholms Stadsmuseum finns ett antal bilder från det kvarter där familjen Milner slog sig ner. En- och tvåvåningshus har trängts in mellan bergsskrevorna och gatorna gör skäl för benämningen gränder. Kvarteret hör definitivt inte till de rikas område och den befolkning som redovisas på stadsarkivets specialundersökning av Södermalms Människor och miljöer 1870–1930 visar att många av kvartersinvånarna var hantverkare, arbetare och några tjänstemän.

Det hus som Milner köpte och som låg på en hörntomt, verkar dock ha varit bland de bättre i kvarteret. Familjen Milner anställde piga och det finns två stycken redovisade. Ingen var där längre tid än ett år, den ena 1878–79, den andra under 1883.

Civilingenjör John Nun Milner med Vasaorden som han tilldelades 1862. Fotografiet fanns på Milners gård i Hammarslund till dess det skänktes till Kristianstads museum. (W v Bergers Fotografi-Atelier, Christianstad)

Vad sysslade Milner med i Stockholm?

Enligt obekräftade uppgifter sysslade han med gruvindustri och järnvägsbygge i Norrland, men bodde enligt rotemanslängderna hela tiden kvar i Stockholm.

Stockholm genomgick under denna tid stora förändringar. Striderna gick höga om stadens framtida utveckling. Det gällde inte minst järnvägens dragning, den så kallade sammanbindningsbanans sträckning genom centrala Stockholm. Modernisering av Östermalm och Söder enligt Albert Lindhagens stadsplaner beslöts under denna tid och här måste ha funnits många frågor som intresserade civilingenjören John Nun Milner.

Tyvärr har det inte gått att finna något i Stockholmsarkiven om Milners engagemang under denna expansionsperiod i Stockholm. Han tycks inte ha haft någon ledande roll och hans eventuella insatser finns inte dokumenterade med det Milnerska namnet för eftervärlden.

Han har förknippats med ett bolag, Sulitelma, som ägnade sig åt brytning av koppar, zink och svavelkis. Det framgångsrika norska företaget ”Sulitelma ab” grundades först 1891 av svensken Nils Persson, alltså strax efter John Nun Milners död. Men redan vid mitten av 1800-talet förekom gruvbrytning i detta svårtillgängliga fjällområde på gränsen mellan Norge och Sverige. Mot 1800-talets slut anlades en 23 km lång smalspårig järnväg på den norska sidan (förlängdes genom bergsmassiven på 1950-talet). Det är inte helt otänkbart att järnvägsbyggaren John Nun Milner medverkade när denna svårbyggda smalspårsjärnväg kom till. På svensk sida har varken i Stockholm eller på de norrländska företagsarkiven återfunnits namnet Sulitelma registrerat bland mer än 4 000 företagsnamn.

Sannolikt skaffade sig civilingenjören John Nun Milner flera uppdrag under Stockholmstiden, men än så länge har det inte lyckats att kartlägga dem. Han borde ha haft ett omfattande kontaktnät och borde vid 60-årsåldern ha haft möjligheter till inkomstbringande arbete.

Till familjen Milners försörjning bidrog också de årliga utbetalningarna från den förtida inlösen av gasverket i Christianstad. Enligt överenskommelsen vid inlösen 1872 utgick royalty på 4 000 Riksdaler banco årligen i 38 år, det vill säga till år 1910 (båda makarna var vid denna tid döda).

Dödsfall.

Att
 min innerligt älskade make
 Engelcke Civilingenjören och Ridd.
 af Kongl. Vasaorden
John Nun Milner
 stilla och fridfullt afled i Stockholm
 tisdagen den 18 mars 1890 i sitt
 70:de år, Hjuft sörjd och saknad af
 mig, moder, dotter, svärdotter, svär-
 son, barnbarn, barnbarnsbarn, släg-
 tingar och vänner, varder endast på
 detta sätt tillkännagifvet.

Elisabeth Milner,
 född v. Henniga.

 Enligt den afslutnes önskan undan-
 bejjas blommor och kransar.
 (G. 1669)

Död år 1890

John Nun Milner dog i Stockholm, Katarina församling den 18 mars 1890, två dagar före sin 70 årsdag. Dödsorsaken anges till Pachymeningitis, vilket uttolkas som hjärnhinneinflammation. Det har uppgivits att han dog fattig.

Hans död finns inte registrerad inom Katarina församling eftersom han inte tillhörde svenska statskyrkan. Inte heller i anteckningar inom den anglikanska kyrkan i Stockholm har hans död registrerats. Det finns heller inte någon bouppteckningsakt registrerad, varken på honom eller hans hustru.

Enligt kännare av stockholmsförhållande vid den aktuella tiden är det sannolikt att han begrovs två eller tre dagar efter sin död på Norra begravningsplatsen, som var den vanligaste begravningsplatsen för de som bodde inom Katarina församling. Efterforsk-

ningar har gjorts dels på Norra begravningsplatsen, dels på andra begravningsplatser, men varken hans eller hans hustru Elisabeths gravplatser har hittats. Nu levande släktingar vet inte heller något om begravningsplats, men flera håller för högst sannolikt att makarna är begravda på samma ställe.

I Kristianstad har under lång tid gjorts gällande att civilingenjören John Nun Milner ligger begravd i Kristianstad tillsammans med hustru nr två Annie Elizabeth, född Martin. Flera skäl talar mot detta.

Bara kostnaden för att transportera den döde till Kristianstad torde överstiga vad familjen ekonomiskt tålde vid denna tidpunkt. Man kan även spekulera i om det skulle vara troligt att hustru nr tre Elisabeth, född von Hennigs, som John Nun Milner varit gift med under 26 år och som då var 74 år, skulle acceptera att maken begrovs tillsammans med en tidigare hustru, som han bara varit gift med i cirka ett år, i just Elisabeths tidigare hemstad Kristianstad.

Det tycks helt uppenbart att John Nun Milner begrovs i Stockholm.

Efterlevande

John Nun Milners dödsannons publicerades i Nyaste Kristianstadsbladet den 22 mars 1890. Förutom hustrun Elisabeth Milner, född von Hennigs, nämns moder, dotter, svärdotter, svärson, barnbarn, barnbarnsbarn, släktingar och vänner.

Hustrun Elisabeth levde kvar på samma adress till sin död den 18 juni 1903. Hon begrovs den 21 juni 1903, sannolikt på Norra begravningsplatsen i Stockholm. Dödsorsaken var influensa och bronchit. I kyrkböckerna står antecknat ”fattig”.

Dottern var Blanche Isabelle som den 24 mars 1880 gifte sig med adjunkten och musikläraren Carl Johan Henrik Möller (född 13 nov 1852 i Kristianstad, föräldrar orgelnist L J Möller och hustrun Louise Julie). Paret Möller fick två barn, John Henrik född 3 aug 1881 och Nils George född 31 mars 1884. Barnen tog sig namnet Stephenson-Möller och släktgrenen fortlever.

Svärdottern var Mary Milner, född Martin den 3 juni 1841. Hon dog den 22 augusti 1917 och begrovs 25 augusti. Med sin man John George Milner, som dog i Christianstad den 22 dec 1869, hade hon två barn. Sonen John Nun Martin dog i augusti 1869, nio månader gammal och ligger begravd tillsammans med sin far på Gamla kyrkogården vid Skottenborg i Christianstad. Dottern hette Francis Mary, född 5 sept 1866. Då Mary Milner blev änka 1869 var dottern tre år. Familjen tycks ha följt John Nun Milner och hans hustru nr tre Elisabeth Milner, född von Hennigs, till Köpenhamn och Stockholm. Hon bodde på samma adress på Söders höjder som John Nun Milner, övertog fastigheten

efter Elisabeth Milners död och behöll den till sin egen död. Dottern Francis Mary gifte sig 1885 med grosshandlare Erik Lovén (1855–1938), Stockholm och de fick tre döttrar (Mary, Isabella och Ulla). Francis dog i maj 1938 och begrovs den 24 maj 1938 på Norra begravningsplatsen i Stockholm. Den Lovénska släkten har fortfarande avgreningar till Kristianstad.

John Nun Milners släkt dog alltså ut på manssidan, men lever kvar i Sverige på kvinnosidan.

Den engelske civilingenjören John Nun Milner var en verksam, uppslagsrik man och en intressant personlighet. Hans liv pendlade mellan slösande rikedom och konkurs och han genomgick många personliga tragedier. Sannolikt var han tidvis djupt olycklig.

Den senare delen av Christianstadsvistelsen torde ha varit pressande såväl ekonomiskt som psykiskt. Ekonomiska bekymmer tycks också ha förmörkat hans vardag efter det han lämnat Christianstad.

Sammanhålningen inom familjen verkar dock ha varit stor och intressant är att konstatera att barnbarn getts namn efter ”papa” John Nun.

KÄLLOR:

Egna efterforskningar i arkivhandlingar, kyrkböcker, mantals- och skattelängder, rotelängder mm i Kristianstad, Kyrkhult, Lund, Malmö och Stockholm. Hjälp från Landsarkivet i Lund, Kommunarkivet i Kristianstad, Stadsarkivet i Stockholm, Riksarkivet, Stockholms stadsmuseum, engelska och skotska arkiv samt enskilda personer. Ett varmt tack till de mer än 100 arkivforskare som hjälpt mig få fram uppgifter om Milner. Tyvärr medger inte utrymmet att samtliga namnges.

Några böcker att läsa:

Thorsten Andersson, Gunnar Lindbom, Kristianstad – en bildkavalkad genom fyra sekler, 1984.

Hugo Carlsson, Landshövdingar, borgare och rebeller 1948.

Per Åke Cederberg, Torrläggningen av Nosabysjön. Gamla Christianstads Årsskrift 2000 – Nya Kristianstad.

Leif Mårtensson, Nosabysjön blir aldrig torrlagd, den hålles bara torr. Gamla Christianstads Årsskrift 2003.